

Düşünən və düşündürən şair

Yusif YUSİFOV

(Əvvəli ötən sayımızda)

Uşaq şeirləri Musa Ələkbərlinin körpə, kiçikyaşlı dəyərli varlıqları xüsusi məhəbbətlə sevdiyini, onların bizzət - ata-analarda, baba-nənələrdə xoş əhval yaratdığını, həyat eşqimizi gücləndirdiyini, parlaq boyalarla, təsirli bədii lövhələrlə əks etdirən poeziya nümunələridir. Ölçüyəgəlməz bu dəyərli poetik incilər sanki bizi uşaqlıq illərimizə qaytarır, ruhumuzu təzələyir. Qətbləri oxşayan, ruhumuza güc verən uşaq şeirləri Musa Ələkbərlinin həm də Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının əvəzsiz, təravətlə bənzərsiz özəlliyi ilə uşaq mövzusunda yazılmış müxtəlif janrı əsərlərdən seçilən gözəl nümunələrini yaradan sənətkar olduğunu göstərir. Onun ayrı-ayrı adlarda yaratdığı uşaq şeirləri söylədiklərimizin doğruluğunu təsdiqləyir.

"Ay Əli" şeiri də şairin bənzərsiz poetik nümunələridir:

Gəldin bu dünyaya nəzir-niyazla,
Yağmurlu payızla, güləçan yazla.
Yayla da, qışla da aranı sazla,
Çəkib həsrətini illər, ay Əli.

Təzə sədən çatıb yurda, oymağla,
Sevincsən, müjdəsən elə, oylağa.
Yenice bələnin bala, qaymağa
Adını səsləyən dillər, ay Əli.

Əli murazisan, adın bəllidir,
Soykökü məlumdu, zatin bəllidir,
Meydanın genişdir, atın bəllidir,
Önündə ağarın yollar, ay Əli. (3,s.261)

Maraqlı uşaq şeirləri içərisində "Balaca Sabirin bir yaşına" poeziya nümunəsinin xüsusi yeri vardır. Babalarının, nənələrinin əziz, istəkli nəvəsi Sabirə ithaf edilmiş bu şeirdə böyük ürkəli, yüksək estetik zövqlü, sağlam düşüncəli ustad şairin müraciət formasında yaratdığı bu yetkin poetik parçada həm məqrur, həm də məhrəban, müləyim təbiətli, humanist söz ustadının balaca Sabirə ünvanlanan en xoş arzuları və istəkləri əks olunmuşdur. Şeir oxucuda həm sevinc hissini oyadır, həyəcan doğurur, həm də həyati düşünməyə səsləyir. "Balaca Sabirin bir yaşına" şeirində oxuyuruq:

Bir yaşına quzu kəsim,
Ay Yusifin bir nəvəsi.
Babasının vuran qəlbini,
Sabirin Sabir nəvəsi.

Bir bayraqdır Sabir adı,
Sən unutma o ustadı.
Meşələrin şah palidi,
Dəryaların dürr nəvəsi.

Bələkdə "dərs" keçən yağı,
Yağmalayıb neçə dağı.
Geri alar o torpağı,
Kükürək, coşğun, Kür nəvəsi.

Tutulmuşuq duman kimi,
Gərilmişik kaman kimi.
Böyü bir qəhrəman kimi
Aslan oğlu, şir nəvəsi.

Sən doğulan xoşbəxt gündən,
Sabahına baxır gəndən.

Vətən çox şey umur səndən
Pir olmuşun pır nəvəsi. (06.02.2018)

Şeirin misralarında işlədilən hər bir söz balaca Sabirin timsalında azərbaycanlı ailələrində dünyaya gəlmiş, böyük məkədə, boy-aşa çatmaqdə olan oğlan uşaqlarının xoşbəxt gələcəyinə Vətənpərvər şairin böyük inam bəslədiyini, onlara xoşbəxt gələcək arzuladığını, Vətənlərinin əsəriyində ayıq duracaqlarına inandığını göstərmış, doğma dilimizin obrazlı leksik-semantik layı hesab edilən məcazların insanı insani münasibət yönündən səciyyənləndirən növlərindən ustalıqla bəhrənlənib, tərənnüm etdiyi oğlan uşaqlarının - böyük məkədə olan əvladlarını, nəvələrin bədii sözlə portretlərini yaradır, parlaq gələcəyinə böyük ümidi bəslədiyi bu uşaqların qorxmaz, düşmənləri məhv etməyə qadir qəhrəman ığid kimi böyüyəcəklərinə şübhəsi olmadığı üçün onları aslan balası, çöl heyvanlarının şahı, şirin, kükürək, coşan Kürün nəvəsi adlandırır, doğma vətənlərində qəhrəmanlıq ruhunda böyüyəcək həmin uşaqların sabahına indidən ümidi baxır və bu ığidləri deryaların dürr nəvəsinə, meşələrin şah palidinə bənzədir. Onların bəlkədə "dərs" keçən yağılardan yağmala-dıqları dağlarımıza, torpaqlarımıza geri alacaqlarını söyləyir. Bədii sözün, şeirin dəyərli ustası, böyük istedad sahibi Musa Ələkbərli bütün müsbət-mənəvi əxlaqi keyfiyyətləri səmimi münasibətdə olduğu dostlarından birinin sevimli nəvəsi, baba-sının və şeirimizin bayraqdarının adının daşıyıcısının timsalında ümumiləşdirmişdir. Yaxından tanıldığı, dostluq etdiyi insanların oğullarını, qızlarını, hər iki cinsdən olan nəvələrini özünə doğma sayıb, adlarını möhtəşəm kitabındaki şeirlərində əbədiləşdirməsi əziz və sevimli şairimiz Musa Ələkbərlinin, doğrudan da, ümumxalq məhəbbəti qazanmış böyük ədəbi və əbədi şəxsiyyət olduğunu söyləməyə, deməyə yetərinə haqq verir. Torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda neçəneçə ağızın düşməni ığidliliklə məhv edən həyatını Vətənin azadlığı yolunda qurban verərək xalqın qalbinde ədəbi heykelini ucaltmış milli qəhrəmanımız Mübariz İbrahimova ilk poemanı öz doğma yurdunu canından artıq sevən Musa Ələkbərli yazmışdır.

Coxsəyli tələbkar oxucuların Musa Ələkbərli poeziyasına məhəbbətlə, hörmətlə yanaşmasının, ədəbi-elmi ictimaiyyətin bədii yaradıcılığı ömrünün, həyatının mənası sayan bu istedadlı şairin mözəmmən və formaca zəngin ədəbi ərsini müsbət dəyərləndirməsinin, ümumxalq sevgisi qazanmasının en başlıca səbəbi onun müxtəlif yaşılı insanların oxumağa, eşitməyə zəruri ehtiyac duyduğu, zamanın tələblərinə uyğun şeir və poemalar yazması, müsbət mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərin ləyaqətli daşıyıcısı, sadə, geniş ürkəkli, xeyirxah, sağlam ruhlu, dünyagörüşlü, humanist şəxsiyyət kimi tanınması, yaradıcı ilə şəxsiyyəti arasında tarzlaşım, harmoniyaçı olmasına dairdir. Musa Ələkbərlinin en mühüm şəxsi keyfiyyətləri sırasında təbiətə - dağlara, bulaqlara, meşələrə füsunkar gözəlliklərə vurğunluğu, Vətənin dövlətinə sonsuz məhəbbətidir. Böyük ürəyin daşıyıcısı həm də dəstləğə, yoldaşlığı sədəqətli olan ziyanlılara - yazıçılarla, alımlarla, müəllim və həkimlərə, eləcə də başqa sahələrdə çalışan qabaqcıl peşə-sənət sahiblərinə hörmət bəsləyən, istedadlı gənclərə, tələbələrə qayğı göstərən, onların öz işlərində uğurlar əldə etmələrindən, qazanmalarından sevinən insandır. Eyni zamanda ədəbiyyatımızın en böyük milli sərvətimiz olan doğma dilimizin beiyi başında ayıq-sayıq dayanan keşikçilərdəndir. Ədəbi-ənənəyə sadıqlıyi, onun yorulmadan düzgün yönündə davam və inkişaf etdirməyə çalışması da Musa Ələkbərlinin müsbət keyfiyyətləri sırasına daxildir.

Görkəmlə, yüksək talantlı şairin bu yaxılarda işiq üzü görən olduqca maraqlı "Ürəyimin qapısından keçənlər" (Bakı-2018,472 səh) adlı möhtəşəm, rəngarəng, bir-birindən maraqlı mövzularda şeirləri

özündə əks etdirən, birləşdirən kitabı Musa Ələkbərlinin oxuculara verdiyi en böyük və dəyərli əhdiyyədir. Zəngin Azərbaycan ədəbiyyatı xəzinəsi çox dəyərli fikirlərin dolğun nümunəsi olan belə möhtəşəm əsərlərin toplusudur. Güclü yaradıcılıq fantaziyası ilə həyat həqiqətlərinin ayrılmazlığı, bölünməz bütövlüyü onların möhkəm qırılmaz tellərlə bağlılığını yaşadan, gələcək nəsillərə çatdırın bu yaradıcılıq məhsulları çoxəsrlik ədəbiyyatımızın qızıl fondunu formalasdır. Müxtəlif ölçülü və biçimli ədəbi parçaların birliyi yaradıcı insanların məntiqə söyklənlərini müdrik, hikmətli düşüncələrini, varlıqlarla, hadisələrlə bağlı, real, romantik hissələrini, həyəcanlarını, dünyaya, həyata emosional münasibətlərini yazılı nitqdə gerçəkləşdirən "insanşunaslığı" - bədii ədəbiyyatı formalasdır. Milli sərvətimiz istedadlı yaradıcılarından və sayiq, ayıq keşikçilərdən olan Musa Ələkbərli də göstərilən mənəvi keyfiyyətlərin müasir ədəbi-nəzəri tələblərini ödəyən şeirlərin müəllifidir.

Musa Ələkbərlinin bədii höllinə girişiyeşirlerin mövzu dairəsi genişdir. İti zəkası, güclü yaradıcılıq fantaziyası ilə tanınan şair müxtəlif illərdə yazdığı uğurlu yaradıcılıq axtarışlarını özündə birləşdirən və əks etdirən həm mözəmmən həm formaca mükəmməl, möhtəşəm kitabı "Ürəyimin qapısından keçənlər" adlandırması səbəbsiz deyildir. Əlli ildən artıq müddətdə yazış-yaradın Musa Ələkbərli keçən yaradıcılıq dövründə ürəyinin qapısından keçənlərə, eləcə də özünün istədiklərinə, yaxşı münasibətdə olduğu insanlara qəlbinin hərarəti, yanğısı ilə şeirlər bəxş etmişdir. Ancaq Musa Ələkbərli çoxlarının ürəyində yer tutsa da, hər adam onun rəğbətini, hörmətini qazana bilməmişdir. Yəni belələrinə şairin ürəyinin qapısından keçmək nəsib olmayışdır. Məqalənin əvvəlində göstərdiyimiz kimi, görkəmli şairin ürəyinin qapısından keçməyə mənəvi haqları çatanlara, yəni özünə yaxın, doğma hesab etdiyi insanlara ithaf olunan şeirlər yalnız bu möhtəşəm yaradıcılıq qaynağında öz əksini tapa bilmişdir. Şairin bu kitabında bədii höllinə girişiyeşirlerin möhtəşəm əxlaqi keyfiyyətlərin ləyaqətli daşıyıcısı, sadə, geniş ürkəkli, xeyirxah, sağlam ruhlu, dünyagörüşlü, humanist şəxsiyyət kimi tanınması, yaradıcı ilə şəxsiyyəti arasında tarzlaşım, harmoniyaçı olmasına dairdir. Musa Ələkbərlinin en mühüm şəxsi keyfiyyətləri sırasında təbiətə - dağlara, bulaqlara, meşələrə füsunkar gözəlliklərə vurğunluğu, Vətənin dövlətinə sonsuz məhəbbətidir. Böyük ürəyin daşıyıcısı həm də dəstləğə, yoldaşlığı sədəqətli olan ziyanlılara - yazıçılarla, alımlarla, müəllim və həkimlərə, eləcə də başqa sahələrdə çalışan qabaqcıl peşə-sənət sahiblərinə hörmət bəsləyən, istedadlı gənclərə, tələbələrə qayğı göstərən, onların öz işlərində uğurlar əldə etmələrindən, qazanmalarından sevinən insandır. Eyni zamanda ədəbiyyatımızın en böyük milli sərvətimiz olan doğma dilimizin beiyi başında ayıq-sayıq dayanan keşikçilərdəndir. Ədəbi-ənənəyə sadıqlıyi, onun yorulmadan düzgün yönündə davam və inkişaf etdirməyə çalışması da Musa Ələkbərlinin müsbət keyfiyyətləri sırasına daxildir.

Könül bir məbəddir, dayağı haqdı,
Uçdusa təzədonur qurula bilməz.
Bu "təb" dedikləri elə bulaqdı,
Bulansa, bir daha durula bilməz!

Bələ bədii parçalar böyük Səməd Vurğunun layiqli davamçısı, o müdrik ədəbi tarixi şəxsiyyətin ənənələrini davam etdirə bilmək gücü olan Musa Ələkbərli kimi talentların nitqində əksini tapır.

Musa Ələkbərli ilə bağlı yazımızda onu "Düşünən və düşündürən şair" adlandırmamıza ötəri baxılmamalıdır. Bu talentlı şair yaradıcılığının ilk çağlarından insanda maraqlı oyduran, onu düşündürən misraları işlətmış, oxuculara yaxın gələcəkdə adı, soyadı və mənali misraları ağızda-dildə yuva quran şair olacağından xəber vermişdir.

Kitabda Musa Ələkbərlinin atasasına, qardaş-bacılara, Azərbaycanın məşhur, tanılmış ədəbi-tarixi şəxsiyyətlərinə ithaf etdiyi şeirlər diqqəti çoxır. Bu şeirlərdə həssas qəlbli şairin sevinci də, kədəri də çox güclüdür. Onun dəyərli poetik nümunələrini həyecansız oxumaq olmur. Şeirlər söylədiklərimizi təsdiqləyir.

Atama
Alti ildi bizdən ayrılmışan
Alti ildi sənə doğru
yol gedirəm.

Bəlkə sən deyəsən
əzrayıla

Alti səniyəlik səbrim
qalmayıb, ata!(səh.419)

şerit ataya övladın sonu görünməyən sevgisinin oğlun ürəyində onun heç vaxt uçmayacaq yuvasının, yurdunun sözlə çökülmüş portretidir.

Yüz bulaq quruya, yüz çay soğula,
Daha əlin yetməz qızı, oğula.
Nağıla döndərdik, səni nağıla
Gələnin, gedənin dilində qoysuq.

Ürəyim üzülür, ömrüm aşınır,
Gözümə soxanda kimsə yaşıni.
Hələ yonulmamış məzar daşını
Uca zirvələrin zilində qoysuq.

Musa Ələkbərlinin atasının xatirəsinə ithaf etdiyi şeirində nümunə göstərdiyimiz parçalar bütövlükde şeir haqqında geniş, dolğun təsəvvür yaratmaq üçün yetərlidir. Oğulun ataya alovlu sevgisinin reallaşlığı bu şeirin gücü bədiiliyi, obrazlılığı, mövzusunun aktuallığı ilə yanaşı, ədəbi məzmununda və fəlsəfi xarakter daşımışındadır. Atasına olan ölçüyəsiğməz məhəbbəti, istəyi həssas qəlbli, məhrəban və qeyrətli şair oğulda ona bir neçə şeir yazmaq tələbatı oyatmışdır. Buna görə də qulağımızda çox təbii, nitqimizdə daha obrazlı, ifadəli səslənən dədə rədflili şeir yazmışdır:

Sevginlə seqmədin dostu, düşməni
Ancaq azələndi başının çəni.
Bu yadlıq, ögeylik qorxutdu səni.
Biz ayrı olmadıq, bir olduq dədə.

Hər sözün, səhəbətin bir xəzinədir,
İndi neşətələyir, indi göynədir.
Biz səndən öyrəndik dədəlik nədir,
Bildikmi necədir oğulluq dədə?

Dərdin dərdlərimin üstə qalandı,
Şaxlığım, şuxluğum daha yalandı.
Dağlarda en uca dağım talandı,
Sindirdin belimi biryolluq dədə!
Dədə, ata sözləri sinonimlər olsa da
eyni valentli sözlər deyildir. Dədə sözü-n sematik çəkisi, məna yükü daha ağırmışdır. Bu sözlər ataya nisbetən, əvlada daha yaxın, daha doğma münasibəti bildirən leksik olduğu üçün sematik inceleyinə görə həm də müəyyən qədər rəsmi mənanın daşıyıcısı sayılan ata sözündə fərqliyər. Həm ata, həm də dədə leksik, yaxud lüfəti mənalara uyğun gəlsələr də, yəni eyni leksik mənali sözlər hesab edilsələr də, dədə sözündəki məna çaları, sematik incelik ata sözündə yoxdur. Ona görə də ata sözü leksik, dədə sözü isə leksik sematik vahiddir. Başqa cür desək, diqqəti çəkəcək səviyyədə ata sözü ilə qarşılaşmada dədə sözünün güclü, tutarlı leksik-sematik monasi vardır. Dilçilik ədəbiyyatında lügəvi məna, leksik məna, sematik məna terminləri işlədir. Sözün lügəvi və leksik monasi terminlərinin fərqləndiyini görür. Sözün lügəvi yaxud leksik mənəsi dedikdə onun bu və digər məfhumu (anlayışı) ifadə etməsi mənasında başa düşür. Leksik mənanın məfhumun bilavasitə ifadəcisinə deyildiyi aydın olur. "Leksik məna məfhumun bilavasitə ifadəcisidir". Sözün sematik mənəsi ilə sözün lügəvi mənasının fərqləndiyini, bəzən də eyniləşdiyini, hətta bəzən onları bir-ləşdirmək "leksik-sematik" ifadəsindən istifadə edildiyi diqqətə yönəldilmişdir. Bu mənalardan danişan dilçi alım yazmışdır.

"Bu başdan deyək ki, sözün leksik və sematik mənaları arasında nə qədər yaxınlıq olsa da, bu mənalara bəzən bir-birinin üstə